

ÇİN'İN YENİ BÖLGESELLEŞME VE NORMATİF GÜÇ PARADİGMASI ORTADOĞU'YU DÖNÜŞTÜRÜR MÜ?

Çin, 1990'lardan 2000'li yıllara kadar, kendi kırılgan ekonomik, sosyal ve siyasi yapısından çekinenek sadece ticareti öncelemiştir. Özellikle Arap Baharı'ndan sonra, dönemin idareleriyle yaptığı büyük çaplı enerji, altyapı yatırımlarının yok olması, politika değiştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Kendisini kuşatmaya başlayan ve Ortadoğu'da Yeni İpek Yolu Projesi'ni sekteye uğratacak gelişmeler karşısında, daha fazla karışmama politikasını sürdürmeyeceği belli olmuştur.

Hülya AKSU

1990'lı yıllardan sonra Çin, içerde, bölgede ve küresel planda olan değişimlere paralel, yeni kavramlarla 'yeni' bir diplomasi geliştirmektedir. Yeni Güvenlik Kavramı, Yeni Kalkınma Yaklaşımı, Yeni Medeniyet Bakışı ve Yeni Dünya Siyasetinde Ahenk Kavramı, bu diplomasisinin temellerini belirler. Bu yaklaşım özellikle 2013'te 'Komşuluk Diplomasi-si-Zhoubian Waijao' olarak taraftar bulmuştur. Bu Batı tipi kapalı, müttefik bloklar üzerinden kuşatma üzerine kurulu bir diplomasi değildir. Daha çok, Çin'in ülkelerle ve gruplarla ahenkli bir ilişki yakalamak için yeni dünya düzeninde, çok katmanlı, çok taraflı ilişkilerini içeren, açık bir yapıyı öngörmektedir. En önemli taşıyıcılardan birisi Yeni İpek Yolu Projesi'dir. Çin son on yıldır, Orta Asya ve İran üzerinden Avrupa'ya ulaşacak, insanlık tarihinin en iddialı ekonomik kalkınma projesi olan Yeni İpek Yolu'nu inşa etmektedir. Ortadoğu bölgesi ise hem bu proje hem de genel olarak Çin ekonomisi için, enerji kaynakları ve ulaşım yolları açısından hayati önem taşımaktadır. Ortadoğu'da 2003 Irak Savaşı, 2011 Libya Krizi ve 2012 Suriye Kaosu ile karşı karşıya kalan Çin, dış politikasının önemli ilkelerinden Tao Guang Yang Hui -kapasitesini belli etmemek- ilkesini yeni proaktif normatif güç paradigması etkisinde değiştirmektedir. Dünya güç dengesini değiştirme potansiyeli olan bu projede, Suriye ve Türkiye, Avrupa'ya ulaşmak için kara, deniz ve demiryolları için iki önemli duraktır. Çin için Süveyş Kanalı ve Hürmüz Boğazı'yla beraber onlara alternatif, hızlı, güvenli, istikrarlı bir yol güzergâhı gerekmektedir. Bunu sağlamak için karşımızda yeni dünya düzeninde

yeni tarz işbirlikleri geliştirmenin bilincinde bir Çin bulunmaktadır.

Çin'in Ahenkli Dünya Modeli

Çin, Yeni Güvenlik Yapısı kavramını, ilk olarak Mart 1997'de ASEAN Bölgesel Forumu'nda sundu. Nisan 1997'de çok kutuplu dünya ve yeni dünya düzeninin inşası hakkında Çin-Rus Ortak Deklarasyonu'na dâhil etti. Böylece dünyada var olan mevcut iki model, Amerikan Hegemonyası ve Avrupa Hukuk Düzeni modeline ek olarak, Ahenkli Düzen ve Yeni Medeniyet Bakışı modelini yürürlüğe koymuş oldu. Bu yaklaşıma göre dünya ülkeleri, medeniyetler ittifakı söylemi etrafında, barış içinde birlikte var olmaları fikrini teşvik etmelidirler. Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik Doktrini ile uyumlu olan bu model, Türkiye'nin dış politikasında ağırlıklı yer bulur. Ahenkli Düzen Modeli, barış ve refahın eşit dağılımını yüceltmesiyle, istikrarlı, açık ve barışçıl bir dünyayı hedefliyor. Çin'in ekonomik, siyasi ve sosyal kırılganlıkları pratikte bazı uygulama hataları verse de, Çin İdare-si kararlı olarak bu modeli alanda uygulamaya ve taraftar bulmaya devam etmektedir.

Çin'e Özgü Yeni Bölgeselcilik ve Normatif Güç Paradigmasının Doğuşu

Siyaset alanında bölgeselcilik, belirli bir bölge veya bölgelerin siyasi, ekonomik, kültürel çıkarlarını korumayı, ön plana çıkarmayı amaçlayan politik bir ideolojidir. Uluslararası ilişkiler alanında ise, belirli bir kimlik ile kombine edilmiş ortak his ve ülkünün genel ifadesidir. Bölgeselcilik yaklaşımı, uluslararası ilişkilerde mevcut uluslararası ilişkiler

teorilerinin çok boyutlu ilişkileri anlatmada yetersiz kaldığı yerde bize formel, informal veya mutabakat sözleşmesi seviyesinde ikili veya çok taraflı anlaşmalarla kuramsal altyapı sağlamaktadır. Yeni Bölgeselcilik yaklaşımını Bjorn Hettne şöyle tanımlar: Belli bir bölgede, küreselleşmeye karşı oluşan çok kutuplu yeni dünya düzeni tasavvuru içinde, belli bir kimlik etrafında ortak hareket formları oluşturmak. Bu yaklaşım trans-bölgesel aktörleri, açık platformlarda bir araya getirerek uluslararası ticaret ve işbirliklerini mümkün kılmaktadır. Diğer taraftan askeri, siyasi blokların sınırlarını esnekleştirerek tarafları aynı anda hem rakip hem ortak yapan 'hem hem diplomasi'sinin önünü açar, ilişkilerin karmaşık olmasına rağmen gerçekleşmesine imkân verir. Yeni Bölgeselleşme'nin, çok kutupluluğun modern versiyonu olarak geliştiği görülmektedir. Aşağıdan yukarı, aktörlerin kendiliğinden, doğal, otonom gelişimlerinden doğar. Karşılıklı ekonomik bağımlılıkla uyumlu 'açık bölgeselleşme' fikrini uygulamak ister. Çok boyutludur. Ticaret, finans, çevre, sosyal, siyasi ve diğer boyutlarla beraber devlet-dışı, alt-ulusal aktörleri de içerir. Yeni Bölgeselleşme, küresel bölgeselleşmeyi kurar. Bir tarafta küreselleşme kavramı, coğrafyanın önemini azaltır. Yeni bölgeselleşme kavramı ise, bölgesel toplulukların rolünü önemser. Bu toplulukların kültürel ve medeniyetsel özellikleri tarafından belirlenen sınırlarını ve kimliklerini vurgular. Normatif Güç (Çin'e özgü yeni bölgeselleşme), çok kutuplu dünya tasavvuru etrafında, karşılıklı güven ve menfaat ilişkisini önceler. Siyasi olarak içişlerine karışmama prensibiyle, moral-menfaat arasındaki dengeyi ortak değerlere dayandırır. Açık,

ulus-üstü ve ulus-ötesi entegre gruplar kurarak, maksimum ekonomik kazanca ulaşmak ister. Bu kavramın en büyük farkı, siyasi ve askeri ittifakı, bloklaşmayı ve Batı tipi demokratikleşmenin empoze edilmesini reddetmektedir. Şanghay İşbirliği Örgütü, bu yaklaşımın bedenleşmiş örneğidir. Ortak düşman fikrini kabul etmediği için, anti-NATO blok olarak adlandırılmayı reddeder. Bu durum 2008'de ŞİÖ üyelerinin Rusya'nın Gürcistan'ı işgalinde Rusya ile taraf olmamalarında uygulanmıştır.

Çin Merkez Krallığı'nın Ortadoğu'su

Devlet başkanı Şi Cinping'in kendi sözleriyle Çin, Ortadoğu'da diğer devletlerin tercih ettiği vekâlet savaşına girmeyi reddetmektedir. Kazan-kazan politikası etrafında arabuluculukla barışı inşa etmeyi tercih etmektedir. Bu inisiyatifte, Yeni İpek Yolu Projesi'ni kaldıraç olarak kullanmaktadır. Müdahale etmeme prensibini revize ederek ekonomik, askeri, teknolojik üstünlüklerinin ağırlığını mevcut devletlerin egemenliklerinin bozulmaması yönünde kullanmaktadır. Mesela Suriye'de Esad'ın politikalarını eleştirmesine rağmen, Esad sonrası geleceği tahmin edememek, doğabilecek kaosu önlemek adına, Suriye'deki statükonun yanında yer almaktadır. Yemen iç savaşında, İran'ın kendisi için jeopolitik önemine rağmen, Şii Husiler değil Suudi Arabistan'ın desteklediği Yemen hükümetinden yana ağırlığını kullanmaktadır. Hâlâ fiilen müdahale etmesede 'denge faktörü' olarak oyun kurucu olmaktadır. Çin'in yeni diplomasisi, ekonomik kazanca odaklı barış diplomasisidir. Normatifdir. İdeal, değer, saygı ve sorumluluk içerir. Realisttir.

Güç, ekonomi, asker ve teknoloji caydırıcı unsur olarak öne sürülür. Küçük devletler ve gruplar, büyük devletler kadar dikkate alınır ve eşit yaklaşılır. Amerika'nın tercih ettiği müttefik bloklar vasıtası ile kontrol yerine, grup ve işbirliği platformları üzerinden ortak kazan-kazan bağlantıları inşa etmeye odaklanır.

Ortadoğu, Yeni İpek Yolu Projesi'ndeki eşsiz konumundan dolayı, Çin'in yeni diplomasisinde en müstesna yerlerden biridir. Çin bu projeye, deniz ticaret yollarına olan bağımlılığını azaltmak için alternatif yollar yaratmak peşindedir. Özellikle karayolu, demiryolu bağlantılarıyla öne çıkan İran, Türkiye ve yedi Arap ülkesi, aynı zamanda bu projenin finansal kurumu Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın (AIIB) kurucu üyeleridir. Haziran 2014'de Şi Cinping'in söylediği üzere, bu işbirlikleri enerji ana platformu etrafında altyapı-inşaat ve ticaret-yatırım olarak şekillenecektir. Nükleer enerji, uydular ve yeni tür enerji kaynakları gibi yüksek teknoloji alanlarında ilerleme, nihai hedef olacaktır. Böylece bölgenin enerji kaynakları, sanayileşmeyle ekonomik istikrara kavuşacak, rant ekonomisinden çıkması kolaylaşacaktır. Bununla beraber, bu yüce idealler ancak Ortadoğu ülkelerinin bu ilerlemeleri halklarına yansıttıklarında gerçeğe dönüşme potansiyeli taşımaktadır.

Çin, 1990'lardan 2000'li yıllara kadar, kendi kırılgan ekonomik, sosyal ve siyasi yapısından çekinerek sadece ticareti önclemiştir. Özellikle Arap Baharı'ndan sonra, dönemin idareleriyle yaptığı büyük çaplı enerji ve altyapı yatırımlarının yok olması, politika değiştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Kendisini kuşatmaya başlayan ve Ortadoğu'da Yeni İpek Yolu Projesi'ni

sekteye uğratacak gelişmeler karşısında, daha fazla karışmama politikasını sürdürmeyeceği belli olmuştur. Çin, bölgedeki her ülke ve grupla eşit mesafede arabuluculuk ve işbirliği yapabilen tek ülkedir. Buna ek olarak, Çin, İpek Yolu Projesi'ni Sünni-Şii gerilimini, ticaret zeminine çekerek düşürmek istemektedir. Pakistan-İran boru hattı, Pakistan Gwadar Limanı, Çin'in Sincan Özerk Bölgesi'nden çıkan, Sünni Orta Asya devletleri üzerinden geçerek Şii Tahran'a ulaşan yüksek hızlı İpek Yolu demiryolu hattı en güzel örneklerdir. Böylece Çin, yeni uluslararası ticaret ve kalkınma sistemini İpekyolu ile kendi tarzında şekillendiriyor. Ortadoğu'ya bağımlılığı ise Çin'in kendi ulusal güvenliğinin küreselleştirdiğini göstermektedir. Artık bölgenin ziyaretçisi değil, parçasıdır.

Sonuç

Çin uzun bir süre Batı bloğunu karşısına almayan temkin siyaseti yürütmüştür. Son dönemde, Cibuti askeri üssü ve Suriye'de Rusya ve İran ile ortak hareket konusunda ağırlığını artırması tehdit olma algısını artırmıştır. Öyle görünmektedir ki Amerika'da bir süredir dillendirilen 'Çin ile rekabet yerine işbirliği' tezleri, birbirine gittikçe daha çok bağlanan bu iki güçlü ülkeyi karar vermeye zorlayacaktır. Öngörümüz, Amerika'nın kazan-kazan ilkesi etrafında şekillenen normatif güç paradigmasının etkisiyle bu kervana katılacağı yönündedir. Küreselleşen dünyamız, tarafları gönüllü veya gönülsüz bu yola sevk etmektedir. 21. yüzyılın iç içe geçmiş ilişkileri bize, bunun en rasyonel seçim olacağını müjdelemektedir.

Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi